

Gdańsk, 30.07.2022

dr hab. Tomasz Besta, prof. UG
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytetu Gdańskiego

Recenzja pracy doktorskiej magistra Błażeja Mrozińskiego, pt. „Dostępność własności obserwowalnych i nieobserwowalnych w myśleniu o sobie i innych”, napisanej pod kierunkiem doktora habilitowanego Jerzego J. Karyłowskiego

Na rozprawę doktorską Pana magistra Błażeja Mrozińskiego składają się cztery badania, których wyniki zostały opublikowane w serii artykułów empirycznych. Dodatkowo, do cyklu artykułów z którego składa się rozprawa doktorska, włączony został jeden artykuł przeglądowy. Wszystkie pięć publikacji ukazało się w czasopismach anglojęzycznych, znajdujących się na liście punktowanych czasopism Ministerstwa Edukacji i Nauki. Głównym zagadnieniem poruszonym w badaniach Doktoranta są różnice w dostępności poznawczej obserwowalnych i nieobserwowalnych aspektów w obrazie własnej osoby oraz w obrazie innych ludzi. Autor rozwija przy tym idee zawarte we wcześniejszych badaniach nad spostrzeganiem siebie oraz eksploruje rolę perspektywy czasowej w tym, które z aspektów Ja są częściej przywoływane w obrazie własnej osoby.

Podstawowym celem Autora rozprawy była replikacja wyników wcześniejszych badań nad charakterystykami prywatnymi i publicznymi oraz uzupełnienie modelu, opartego na istniejących już wynikach, o ważne dodatkowe zmienne: perspektywę czasową oraz rodzaj pamięci (semantyczna vs. epizodyczna). Autor rozprawy wykazał ograniczenia efektu łatwiejszej poznawczej dostępności aspektów nieobserwowalnych przy opisie własnej osoby. Uzyskane wyniki sugerują, że efekt ten jest szczególnie istotny dla wydarzeń niezbyt odległych w czasie. Natomiast nieobserwowalne aspekty Ja nie są łatwiej dostępne, gdy ludzie opisują samych siebie sprzed dekady.

Mocne strony pracy

Podstawy teoretyczne badań własnych są jasno zaprezentowane i dobrze korespondują z częściami empirycznymi artykułów Autora. Część teoretyczną autoreferatu oraz części teoretyczne artykułów, zaprezentowanych jako cykl składający się na rozprawę doktorską, czyta się dobrze. Selekcja materiału jest dokonana odpowiednio, wprowadzane koncepcje i terminy są opisane i definiowane, a treści teoretyczne stanowią dobre wprowadzenie do empirycznego testowania predykcji.

Na uwagę zasługuje konsekwentne testowanie zaproponowanego mechanizmu w kolejnych badaniach. Wyniki pierwszego badania wskazują, że podczas myślenia o sobie, to wiedza dotycząca aspektów nieobserwowalnych jest bardziej dostępna poznawczo (a wiedza dotycząca aspektów obserwowalnych jest bardziej dostępna gdy myślimy o innych ludziach). Stanowi to punkt wyjścia dla kolejnych trzech badań, replikujących te wyniki i uwzględniających dodatkowe zmienne, mogące modyfikować częstość przywoływania nieobserwowalnych charakterystyk Ja. Ciekawym rozwinięciem wcześniejszych badań jest wykazanie, że gdy ludzie przypisują sobie właściwości obserwowalne (opisujące zachowanie), to nadają im bardziej nieobserwowalny charakter. Podobnie uwzględnienie perspektywy czasowej uważam za ciekawy pomysł, łączący badania nad auto-stereotypizacją i pamięcią autobiograficzną. Tak więc zarówno podbudowę teoretyczną jak i plan czterech, uzupełniających się badań oceniam pozytywnie.

Autor dobrze opisuje narzędzia których używa i rzetelnie raportuje procedury wprowadzone podczas badań. Narzędzia są dobrze dobrane do pytań badawczych.

Na pewno mocną stroną rozprawy są procedury eksperymentalne zaprojektowane na potrzeby badań własnych. W badaniu pierwszym (opisanym w artykule „Accessibility of private and public aspects of traits descriptive of oneself and others”), Autor prosił osoby badane o zaangażowanie się w trzy serie odpowiedzi. Serie te i wprowadzone w nich warunki (charakterystyki opisujące Ja, przyjaciela/przyjaciółkę/osobę znajomą; Ja publiczne vs Ja prywatne; ocena czy charakterystyka opisuje Ja, przyjaciela/przyjaciółkę/osobę znajomą; Ja

publiczne vs Ja prywatne) pozwalały na analizy w schemacie $3 \times 2 \times 3 \times 2$. W badaniu drugim, opublikowanym w artykule „Accessibility of observable and unobservable characteristics in autobiographical memories of recent and distant past”, uwzględniono rolę pamięci epizodycznej autobiograficznej w modyfikowaniu dostępności poznawczej aspektów Ja. Wprowadzono również manipulację perspektywą czasową. W badaniu trzecim (publikacja „Time frame affects vantage point in episodic and semantic autobiographical memory: Evidence from response latencies”), Autor dodatkowo uwzględnił rodzaj pamięci (pamięć semantyczna vs. pamięć epizodyczna) jako zmienną manipulowaną w schemacie porównań międzygrupowych. W badaniu czwartym Autor przeanalizował również oceny dotyczące innych ludzi (vs. Ja), w schemacie badawczym porównań wewnątrz osobowych (publikacja „Temporal distance and accessibility of overt and covert trait-aspects in judgments of self and others”).

Dodatkowo, ważnym wkładem Doktoranta do dyskusji nad spostrzeganiem społecznym i rolą Ja jako matrycy do oceny innych ludzi, jest artykuł przeglądowy opublikowany w czasopiśmie *Self & Identity*. Jest on podsumowaniem wcześniejszych badań nad auto-reprezentacjami i charakterystykami prywatnymi i publicznymi opisującymi Ja. Brak prezentowania nowych badań empirycznych jest tu rekompensowany ciekawą dyskusją nad rolą Ja jako domyślnego wzoru wykorzystywanego przy ocenie i opisie innych ludzi. Uważam, że tekst ten jest ważnym i interesującym wkładem do badań z pogranicza psychologii społecznej i osobowości.

Pytania badawcze i hipotezy w artykułach empirycznych są zaprezentowane w sposób klarowny. Sposób ich testowania jest jasno określony, a samo testowanie przeprowadzone odpowiednio. Wiadomo, co Autor chce badać i jakie są jego przewidywania. Doktorant umiejętnie planuje i konstruuje badania, wykorzystując wiedzę zdobytą dzięki wcześniejszym eksperymentom. Dane analizowane są adekwatnie do zaprezentowanych predykcji. Wyniki interpretowane są zgodnie z zaprezentowanymi analizami. Brak nadmiernych uogólnień i nadinterpretacji. Opisuując wyniki Doktorant wykazuje się świadomością ograniczeń badań własnych.

Słabsze strony pracy

Zacznę od kwestii związanych z metodologią badań własnych. Nie wiemy, czy przed wszystkimi badaniami przeprowadzono analizy mocy (power analysis). Liczebność prób przy niektórych badaniach nie jest zbyt duża, a schematy analiz danych raczej rozbudowane. Jeśli nie zostały one przeprowadzone przed badaniami, to Autor mógłby w autoreferacie zaprezentować wyniki analiz mocy badań post-hoc. Co prawda, wciąż trwają dyskusje nad przydatnością takich analiz post-hoc, jednak mogą one dostarczyć cennych informacji dla serii niezależnych testów statystycznych. Na przykład mediana mocy badań może być ważną informacją dla osób, które będą chciały replikować uzyskane przez Autora wyniki.

Pojawia się również pytanie o specyfikę osób uczestniczących w badaniach. Są to głównie próby studenckie. Czy według Autora specyfika ta (i homogeniczność prób) może wpływać na uzyskane wyniki? Doprecyzowując, czy możliwe jest, że mamy tu do czynienia z możliwymi moderatorami związku pomiędzy perspektywą czasową a dostępnością danych charakterystyk? Moderatorami takimi jak refleksyjność, meta-poznanie, świadomość własnych uczuć? Czy proponowane efekty utrzymałyby się, wg Autora, także wśród osób z mniejszymi niż studenci zasobami poznawczymi, kapitałem kulturowy, czy kompetencjami do auto-analizy? Pytając jeszcze inaczej, czy wykazany przez Autora mechanizm jest uniwersalny, czy dotyczy pewnej grupy ludzi, bardziej świadomie potrafiącej obserwować swoje stany wewnętrzne?

Nawiązując do uwagi powyżej, wg mnie dobrym rozwiązaniem byłoby przeprowadzenie mniej skomplikowanego (może wręcz korelacyjnego) badania na dużej próbie nie-studenckiej. Wówczas dostalibyśmy wstępną informację, czy zidentyfikowane efekty generalizują się na inne grupy.

Mam również niedosyt jeśli chodzi o opis rekrutacji osób badanych i wskazanie możliwych kryteriów wykluczenia. W artykułach pojawiają się niektóre kryteria (np. czas reakcji krótszy niż 500 ms i dłuższy 10 000 ms), jednak Autor nie rozwija tego obszaru w Autoreferacie i nie podaje dokładniejszego uzasadnienia takiego, a nie innego doboru akceptowalnych widełek. Prosiłbym o argumenty na rzecz wykluczenia tych danych.

Dodatkowo, nie wiemy ile osób podeszło do eksperymentów, a ile je ukończyła? Czy istniały inne niż opisane w artykule kryteria wykluczania danych (bazujące na przykład na świadomości tego, co jest tematem badania)? Warto też byłoby podać, czy istniejące kryteria wykluczenia danych były ustalone jeszcze przed przeprowadzeniem badań, czy dopiero post-hoc?

Do Autoreferatu nie załączono dokładnych opisów procedur i narzędzi badawczych (np. listy charakterystyk). Co prawda Autor opisuje jak wyglądały badania ale lista słów opisujących stany wewnętrzne / uczucia oraz publiczne / zachowania byłaby bardzo pomocna.

Jeśli chodzi o bliższe przyjrzenie się samym narzędziom (np. użytym charakterystykom) to mam pytanie, czy charakterystyki opisujące stany prywatne, nieobserwowalne („czułem się ...”) można traktować jako jeden czynnik, a charakterystyki odnoszące się do Ja publicznego („zachowywałem się ...”) jako drugi? Innymi słowy, czy Autor przeprowadził analizę czynnikową tych pozycji i faktycznie wszystkie określenia z „I felt...” tworzą spójną skalę Ja prywatnego? To pytanie jest wstępem do następnego. Jeśli nie można wyodrębnić jednego czynnika „prywatnego” / „uczuć” i jednego „publicznego” / „zachowań”, to czy są takie charakterystyki, które szczególnie wyraźnie odpowiadają za efekt dominacji charakterystyk prywatnych przy samopisie i charakterystyk publicznych przy opisie innych osób? Nawiązując do już klasycznych badań Wojciszke i zespołu: czy charakterystyki opisujące sprawczość („uczucie że jest się skuteczny”) są np. łatwiej dostępne i ważniejsze dla samopisu, a zachowania świadczące o wspólnotowości dla opisu innych ludzi?

Dodatkowe uwagi i pytania

Pierwszy komentarz dotyczy możliwych generalizacji różnic pomiędzy charakterystykami ważnymi dla spostrzegania siebie i innych ludzi. W badaniach Epley’a i współpracowników (2009) wykazano, że ludzie „projektują” swoje przekonania i poglądy na to, co „Bóg” mógłby myśleć o określonej kwestii / problemie społecznym. Co więcej, ludzie mogą być jeszcze bardziej egocentryczni, gdy zastanawiają się nad przekonaniami i opiniami postaci religijnej (np. Boga), niż gdy ich rozważania dotyczą przekonań innych osób. Własne

przekonania ludzi dotyczące ważnych kwestii społecznych i etycznych były silniej związane ze spostrzeganymi przekonaniami Boga niż z ocenami przekonań innych ludzi. Ciekawi mnie, czy wg Autora, podobnie może być w kwestii dominacji charakterystyk prywatnych vs publicznych? Czy możemy przewidywać, że przy spostrzeganiu abstrakcyjnych bytów, ludzie będą opierali się silniej na charakterystykach prywatnych, niż publicznych (inaczej niż przy spostrzeganiu innych ludzi)?

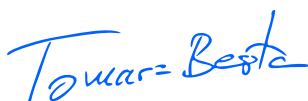
Drugi komentarz to, mam nadzieję, odpowiedź dotycząca możliwych przyszłych badań i kierunków jakie może eksplorować Doktorant. Jeśli opisując bliską osobę, stosunek publicznych i prywatnych charakterystyk dostępnych poznawczo jest bardziej podobny do tego, jaki występuje przy opisie własnego Ja (bardziej podobny niż ma to miejsce przy opisach innych ludzi, gdzie zdecydowanie dominują charakterystyki publiczne), to czy innym modyfikatorem tego, kiedy prywatne charakterystyki dominują samoopis, może być rodzaj odległego wspomnienia? Badania Autora wskazują, że przy odległych wspomnieniach („10 lat temu”), bardziej dostępne poznawczo są zachowania (charakterystyki publiczne, obserwowalne). Czy w przypadku pamięci epizodycznej związanej z wydarzeniami istotnymi dla Ja, zdarzeniami formatywnymi, perspektywa czasowa w mniejszym stopniu będzie modyfikowała dostępności charakterystyk prywatnych (np. uczuć)? Wychodząc z pozycji psychologii narracyjnej: czy przypominanie sobie wydarzeń przeszłych, istotnych dla tego jak obecnie samych siebie spostrzegamy (np. przeszkód, które musieliśmy pokonać, aby stać się tym, kim jesteśmy), będzie związane raczej z dominacją charakterystyk prywatnych, nieobserwowalnych? Czy to zagadnienie było przez Autora badane albo rozważane?

Podsumowanie

Zaprezentowane przeze mnie zastrzeżenia, pytania i uwagi nie podważają mojej pozytywnej oceny dysertacji i przekonania, że oceniana rozprawa jest samodzielnym i ważnym wkładem do dyscypliny. Prezentuje ona poprawne metodologicznie, oryginalne i ciekawe badania. Badania te mogą prowadzić do rozwinięcia istniejących modeli teoretycznych wyjaśniających rolę reprezentacji Ja w ocenach społecznych. Autor dowiódł posiadania umiejętności samodzielnego prowadzenia badań empirycznych oraz opracowania

artykułów integrujących wnioski z przeprowadzonych badań. Rozprawa dowodzi umiejętności stawiania pytań badawczych w oparciu o istniejącą wiedzę z danego obszaru i wyniki wcześniejszych badań własnych. Opublikowane artykuły wskazują także na opanowanie metodologii badań empirycznych w psychologii.

Podsumowując, w mojej opinii recenzowana dysertacja magistra Błażeja Mrozińskiego, pt. „Dostępność własności obserwowalnych i nieobserwowalnych w myśleniu o sobie i innych”, napisana pod kierunkiem doktora habilitowanego Jerzego J. Karyłowskiego, spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Gdańsk, 30.07.2022

Tomasz Besta